

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YARDIMCI SESİN EKLEŞMESİ*

Özkan ÖZTEKTEN
Ege Üniversitesi
ozkan.oztektan@ege.edu.tr

Giriş

Genellikle eklemeli dillerin yapısında aynı türden seslerin, yani ünsüz-ünsüz veya ünlü-ünlü birleşmelerinde ortaya çıkan yardımcı sesler; herhangi bir morfolojik görev ya da anlam değiştirici özellik taşımadıkları için dil araştırmalarında diğer konular kadar ilgi çekmemiştir (Ercilasun 2000: 128). Konu, Türkiye Türkçesinin dil bilgisi üzerine yazılan kitaplarda bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak ele alınmış (Ergin 1985: 137; Banguoğlu 1990: 72-75; Deny 1995: 47, 127, 145, 151; Gencan 2001: 59; Bilgin 2002: 105; Demir 2004: 71-72; Korkmaz 2003b: 28-29; Ediskun 2005: 192-196; Demir-Yılmaz 2005: 163-165) ayrıca bugüne kadar konuyla ilgili birkaç da monografik çalışma (Gemalmaz 1997; Ercilasun 2000; Tekin 2005; Taylan 2008) yapılmıştır.

Kaynaklarda farklı farklı adlandırmalarla da olsa genel olarak isim veya fiil kökleriyle çekimlik veya yapımlık öğelerin eklenme yönündeki birleşmeleri sırasında oluşan 'ses çatışma'larının engellenmesi için *türemiş/türeme sesler* olarak değerlendirilen yardımcı sesler; ünlü ve ünsüz olmalarına göre de ayrı ayrı ele alınmıştır.

Türkçenin morfolojik yapısında ortaya çıkan fonetik işlevli bu seslerin ünsüz olanları Türkçe dil araştırmalarında *yardımcı ünsüz (konsonant)*, *koruma ünsüzü (sesteşi, konsonu, konsonantı)*, *koruyucu ünsüz (sessiz)*, *doldurma sesi, bağlama açınığı, bağlantı ünlüsü, ekleme ünlüsü, boşluk doldurucu, kaynaştırma harfi (sesi, ünsüzü)* (Ercilasun 2000: 128), *bağlayıcı ünsüz* (Gemalmaz 1997:2) ve *geçiş sesi* (Demircan 1977: 38; Demircan 1996: 87) gibi terimlerle adlandırılmaktadır. Türkçedeki bu terimlerin birçoğunun yabancı dille yazılmış eserlerde kullanılan terimlerin çevirileri olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, *buffer/buffering consonant (letter)* (Thomas-Itzkowitz 1986: 36; Ekmekçi 1993: 54; Kornfilt 1997: 75; Göksel-Kerslake 2005: 44), *connective/connecting sound (consonant)* (Johanson 1998: 34; Janhunen 2003: 14; Skribnik 2003: 107) terimleridir. Bazı Türk bilginlerse kendi eserlerinde yardımcı ünsüzün İngilizce karşılığının *gapfilling sound* (Tekin 2005: 547), *intervocalic euphonic consonant* (Korkmaz 2003a: 36), *hiatus* (Korkmaz 1992: 20; Korkmaz 2003b: 29) olduğunu belirtmektedirler.

Bu bildiride Türkçede köklerle ekler arasındaki ünlü çatışması sırasında türeyen y sesinin, eklenme süreci yaşamış *ile* ve *i-* bağlı öğelerinin (*bound morpheme*) ilişkide oldukları asıl öğelerle (*free morpheme*) eklenme yönündeki birleşmelerinde de türemesi ve bu öğelerin ekleşmesinden sonra yardımcı ses olmaktan çıkıp kendilerinden sonraki eklerin yapısına katılması değerlendirilecektir.

Tarihte eklenen yardımcı ünlüler

İzlenebildiği kadarıyla Türk yazı dili tarihinde bazı fonetik ya da fonolojik değişimler sonucunda yardımcı seslerin ünlü türünde olanları, ya kendilerinden sonra gelen ve yardımcısı oldukları eklerin morfolojik görevlerini üstlenir hale gelmişler veya o eklerin yapısına katılmışlardır. Batı Türkçesinin gelişmesi sırasında oluşan bu tür değişiklikler şunlardır:

ses değişmesiyle görev üstlenenler

- (ı, i, u, ü) -ğ/ - g 'yükleme hali eki' > *-ığ / *-ig > -ı/ -i > -ı/ -i / -u/ ü¹ (Ergin 1985: 232; Demir-Yılmaz 2005: 164)
- (ı, i, u, ü) -ğ/ - g 'fiilden isim yapma eki' > -u/ -ü > -u/ -ü; -ı/ -i (Ergin 1985: 280; Demir-Yılmaz 2005: 164)

* VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda (20-25 Ekim 2008) sunulmuş bildiridir.

¹ Mustafa Canpolat'ın genel kabul görmüş bu gelişmeye haklı sebeplerle itirazı vardır: Canpolat 1992.

eke katılanlar

- (ı, i, u, ü) -p; -pan /-pen ‘zarf-fiil eki’ > -up/ -üp; -uban/ -üben > -ıp/ -ip; -up/ -üp (Ergin 1985: 340; ; Demir-Yılmaz 2005: 164)
- (ı, i, u, ü) -ş ‘fiilden isim yapım eki’ > -ış/ -iş > -ış/ -iş, -uş/ -üş (Ergin 1985: 187)

Tarihte kalıplaşan yardımcı ünsüzler

Türk yazı dilinin ilk örneklerinde görülmeye başlayıp sonraki dönemlerde de gelişmesini sürdüren ve iki ayrı ekin kalıplaşmasıyla oluşmuş birleşik eklerde y yardımcı ünsüzünün bu eklerin yapısına katıldığı görülmektedir:

- -la/-le ‘isimden fiil yapım eki’ + -u/ -ü ‘zarf-fiil eki’ > -layu/ -leyü ‘benzetme-eşitlik eki’ (Korkmaz 2003b: 174; Erdal 2004: 177, 198) > -lay/ -ley ‘benzetme-eşitlik eki’ (Korkmaz 1994: 70)
- -ma/-ma ‘fiilden fiil yapım eki’ + -u/ -ü ‘zarf-fiil eki’ > -mayu/ -meyü ‘olumsuz zarf-fiil eki’ (Erdal 2004: 317) > -may/ -mey ‘olumsuz zarf-fiil eki’ (Öner 1996: 840)

***i-* ve *ile* bağlı ögeleri ve eklemeleri**

Türk dilinin ilk yazılı dönemlerinden beri isim bildirmesinde ve birleşik çekimde görev almış ana yardımcı fiil (*copula*), zaman içerisinde *er-* > *ir-* > *i-* gelişmesini yaşayarak (Ergin 1985: 316; Korkmaz 2003b: 702; Erdal 2004: 322) Türkiye Türkçesindeki kullanım şeklini almıştır. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde fiil olma özelliğini, ekleşmemiş olduğu durumlar ve birlikte kullanıldığı çekim ekleri dışında epeydir kaybetmiş olan bu bağlı öge (Ergin 1985: 314, Korkmaz 2003b: 702) Eski Anadolu Türkçesi döneminde başlayan ekleşme yönündeki gelişimini (Ergin 1985: 318; Ergin 1991: 466; Timurtaş 1994: 46) tamamladığından uzun zamandır ek halindedir. Bu sebeple *ek fiil* ya da *ek eylem* de denen bu bağlı ögenin *idi*, *imiş*, *ise* ve *iken* gibi ekleşmemiş şekilleri Türkiye Türkçesinde daha az kullanılmaktadır. Örneğin, Orhan Pamuk’un 2002 tarihli ‘Kar’ romanıyla Turgut Özakman’ın 2005 tarihli ‘Şu Çılgın Türkler’ romanında yapılan sayımlardan elde edilen rakamlar bu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

KAR (2002)				ŞU ÇILGIN TÜRKLER (2005)			
idi	= 2	-dı / -di, -du/ -dü -tı/ -ti, -tu/ -tü -ydu/ -ydi, -ydu/ -ydü	= 256	idi	= 16	-dı / -di, -du/ -dü -tı/ -ti, -tu/ -tü -ydu/ -ydi, -ydu/ -ydü	= 356
imiş	= 1	-mış/ -miş, -muş/ -müştü -ymış / -ymiş, -ymuş/ -ymüştü	= 76	imiş	= 1	-mış/ -miş, -muş/ -müştü -ymış / -ymiş, -ymuş/ -ymüştü	= 61
ise	= 67	-sa/ -se, -ysa/ -yse	= 105	ise	= 74	-sa/ -se, -ysa/ -yse	= 178
iken	= 0	-ken, -yken	= 82	iken	= 2	-ken, -yken	= 46

Batı Türkçesinde *il-* fiilinin *-e* zarf-fiili ekiyle oluşturduğu zarfın edatlaşmasıyla ortaya çıkmış *ile* bağlı ögesi (Ergin 1985: 371; Korkmaz 2003b: 1104) ana yardımcı fiil gibi bir ekleşme süreci yaşamış ve Türkiye Türkçesindeki bugünkü kullanım şeklini kazanmıştır. Türkiye Türkçesinin isim çekimlerinden birini de sürdüren (Öner 1999: 13) bu bağlı ögenin yukarıda adı geçen romanlardaki sayımından elde edilmiş rakamlar ana yardımcı fiildeki oran kadar olmasa bile ekleşmemiş *ile* şeklinin ekleşmiş kullanımlarına yenik düştüğünü göstermektedir:

KAR (2002)				ŞU ÇILGIN TÜRKLER (2005)			
ile	= 239	-la/ -le, -yla / -yle	= 1932	ile	= 582	-la/ -le, -yla / -yle	= 2013

Bu ögeler ekleşirlerken kendilerinden önceki asıl ögenin son sesinin ünsüz olması durumunda ünlülerini kaybetmişler; ünlü olması halindeyse oluşan ünlü çatışmasından, yani diftongdan bir yarı ünlü olan y sesinin türemesiyle, yani monoftonglaşmayla kurtularak ekleşebilmişlerdir (Kononov 1956: 32, 47)². Böylece bu bağlı ögelerin çekimli şekillerine dayanan -dı/ -di, -du/ -dü, -tı/ -ti, -tu/ -tü ve -la/ -le gibi eklerin yanı sıra -ydı/ -ydi, -ydu/ -ydü ve -yla/ -yle ekleri de ortaya çıkmıştır.

Türkiye Türkçesinin dil bilgisiyle ilgili Türkçe ve İngilizce kaynaklarda bu eklerdeki y sesi çoğunlukla parantez içinde gösterilerek bu sesin yardımcı işlevinin devam ettiği bildirilmektedir (Göksel-Kerslake 2005: 125):

When the concept *be* is expressed by the copula *-(y)-* (8.3.1,8.3.2) this takes one of the following forms, with the meanings shown:

- (i) past tense, in which case the copular form *-(y)DI* is used (21.2.1 and 21.3.4.1)
- (ii) evidential modality, in which case *-(y)mİŞ* is used (21.4.3)
- (iii) conditional modality, in which case *-(y)SA* is used (Chapter 27)

(It is also present in the non-finite form *-(y)ken*, see 26.2.3 (ii).)

Bu durumda da aşağıdaki örneklerdeki y seslerinin özelliklerinin birbirine denk olduğu anlaşılmaktadır:

başla-(y)ış	başlama-(y)la
durma-(y)arak	dursa-(y)mış
iyi-(y)iz	iyi-(y)dik
kapı-(y)ı	kapı-(y)sa

Sol sütundaki y seslerinin gerçekten bir ünlü çatışmasını önlediğini, hangi adlandırmayla olursa olsun, anlatmak da anlamak da zor değildir; ancak sağ sütundakileri anlatmak ve anlamak için eş zamanlı değil, art zamanlı dil bilgisinden söz etmek zorunluluğu doğmaktadır. Hele bu seslerin görevlerinin birbirinden farklı olduğunu anlatabilmek için eğitim-öğretimde sol sütundakilerin *kaynaştırma harfi*, sağ sütundakilerinse *koruyucu ünsüz* olarak verilmesi büsbütün bir karışıklığa sebep olmaktadır (Karaörs 2005: 30; Erdem 2008: 93).

İncelemelerimizde y'nin parantez kullanılmadan bağımsız bir bildirme ögesi (*copula*) olarak gösterildiği tek kaynağın Kornfilt'in eseri olduğunu görebildik (Kornfilt 1997: 77, 83):

Copular sentences with nominal complements are formed by suffixing tense and (subject-)agreement morphemes onto the predicate nominal. For the general present, no tense marking is used, and only the agreement morphemes show up:

- (313) (ben) satıcı- y -im
I seller- Cop.-1.sg.
"I am a seller"

Glossing the palatal glide as *Cop.* (and thus analyzing it as a copula) is provisional, as will be explained in the next section.

.....

Past tenses:

- (334) (ben) kirli-**y** -di -m (ben) kirli-**y** -miş -im
I dirty-Cop.-Past-1.sg. I dirty-Cop. -Rep.Past-1.sg.
"I was dirty" "I am said to be/have been dirty"

- (335) (ben) temiz-di -m (ben) temiz-miş -im
I clean -Past-1.sg. I clean -Rep.Past -1.sg.
"I was clean" "I am said to be/have been clean"

² Birçok kaynakta bu fiilin başındaki i sesinin y'ye değiştiği belirtilmektedir (Gülensoy 1995: 124; Gencan 2001: 59; Demir 2004: 72; Bilgin 2002: 105; Ediskun 2005: 192). Bu doğruysa Türkçede y- gibi tek bir ünsüzden ibaret bir fiil vardır demektir ki bu da mümkün değildir.

Anlaşıldığı kadarıyla adı geçen bağlı ögelerin ekleşmemiş eski şekillerinin sıklıkları az olmakla birlikte Türkiye Türkçesinde bugün de kullanımlarının devam etmesi, ekleşmiş şekillerindeki y sesi için art zamanlı bir adlandırma yapılmasına yol açmıştır.

Konu hakkındaki monografik çalışmalardan birinin yazarı Ahmet Bican Ercilasun (2000: 133) üstünde durduğumuz y sesi için şu görüşü bildirir:

“Eski Anadolu Türkçesinde ekleşme, ünlü düşmeksizin olmuştur: *baba-y-ıla, almalt-y-idi, köse-y-imiş, oturdu-y-ısa*. O dönemde y ünlü çatışmasını önlemek için gelişmişti ve tabii ki yardımcı ses idi. Ancak zamanla y'den sonraki ünlüler düşmüş ve ünlü çatışması ortadan kalkmıştır. Eş zamanlı gramer yaklaşımıyla bugün y'yi yardımcı ses saymamız mümkün değildir.”

Ercilasun, sağ sütündeki bu y sesleri için ya ayrı bir adlandırmanın yapılabileceğini ya da bunların eke dahil edilebileceğini teklif etmiş; kendi tercihini de ‘türeme y’ adı verilebileceğini belirterek bu sesler için farklı bir terim kullanmaktan yana kullanmıştır (2000: 133). Ancak bütün yardımcı seslerin birer ‘iç ses türemesi’ olduğu kabul edilirse (Ercilasun 2000: 128), bu adlandırma ilişkili olarak kalmaktadır.

Türk lehçelerinde ekleşen y sesi

Türkiye Türkçesindeki bu y'nin gelişmesine benzer durumlar, tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde de oldukça fazla görülmektedir. Bu lehçelerin tarih içerisindeki gelişimleri sonucunda ortaya çıkmış aşağıdaki durumların Türkiye Türkçesinden farklı, eski ve yeni şekillerin bir arada kullanılmamasıdır. Bu bakımdan Türkiye Türkçesindeki durumun, yukarıda örneklendirilmeye çalışıldığı gibi kullanım sıklıkları farklı olsa da eski ve yeni kullanımların bir arada olması sebebiyle bir geçiş süreci görüntüsü taşıdığı söylenebilir.

Türk lehçelerindeki böyle durumların bazıları şunlardır:

zarf-fiil ekleri

- Çağ. -(y)a/ -(y)e > -y (Eckmann 1988: 107)
- Tat. -(y)a/ -(y)e > -y (Öner 1998: 227-228)
- Kzk. -(y)a/ -(y)e > -y (Öner 1998: 227-228)
- Kırg. -(y)a/ -(y)e > -y (Öner 1998: 227-228)
- Özb. -(y)a/ -(y)e > -y (Öztürk 2007: 338)

şfat-fiil ekleri

- Kzk. -(y)a/ -(y)e turgan > *(y)atın/ *(y)etin > -ytın/ -ytin (Öner 1998: 224)
- Özb. -(y)a/ -(y)e turgan > -ydiğän (Öztürk 2007: 337)
- Alt. -(y)a/ -(y)e turgan > -ytan/ -yten, -yton/ -ytön (Dilek 2007: 1064)

fiil çekimi ekleri

- Çağ. -(y)a/ -(y)e turur > -ydür/ -ydur, -y ‘şimdiki zaman eki’ (Eckmann 1988: 136-137)
- Tat. -(y)ası/ -(y)esé kil- > -ysı/ -ysé kil- ‘yrd. fiilli istek çekimi’ (Öner 1998: 198-199)
- Kzk. -(y)a/ -(y)e turgan > *(y)atın/ *(y)etin > -ytın/ -ytin ‘görülen geçmiş zaman eki’ (Öner 1998: 152)
- Kzk. -(y)a/ -(y)e yatır > -y jatr ‘kesin şimdiki zaman’ (Öner 1998: 164-167)
- Kzk. -(y)a/ -(y)e yürür > -y jür ‘kesin şimdiki zaman’ (Öner 1998: 164-167)
- Kzk. -(y)a/ -(y)e turır > -y tur ‘kesin şimdiki zaman’ (Öner 1998: 164-167)
- Kzk. -(y)a/ -(y)e oturır > -y otr ‘kesin şimdiki zaman’ (Öner 1998: 164-167)
- Kzk. -(y)a/ -(y)e turır > -y (1.-2. şahıslarda); -ydl/ -ydi (3. şahıslarda) ‘şimdiki zaman ifadeli geniş zaman’ (Öner 1998: 174-177)
- Kırg. -(y)a/ -(y)e turır > -y (1.-2. şahıslarda); -yt (3. şahıslarda) ‘şimdiki zaman ifadeli geniş zaman’ (Öner 1998: 174-177)
- Kırg. -(y)alı/ -(y)eli > -ylı/ -yli ‘çokluk birinci şahıs emir eki’ (Öner 1998: 188)
- Tat. -(y)a/ -(y)e turır > -y ‘şimdiki zaman ifadeli geniş zaman’ (Öner 1998: 174-177)
- Özb. -(y)a/ -(y)e > -y ‘gelecek zaman eki’ (Öztürk 2007: 327)
- Özb. -(y)a/ -(y)e turgan > -ydiğen ‘gelecek zaman eki’ (Öztürk 2007: 328)
- Alt. -(y)a/ -(y)e turgan > -ytan/ -yten, -yton/ -ytön ‘gelecek zaman eki’ (Dilek 2007: 1052)

Sonuç

Türk dilinin tarihî ve çağdaş yurtlarında genellikle bağlı ögelerin asıl ögelerle eklenme yönündeki ilişkileri esnasında ortaya çıkan ve ünlü çatışmasından türeyen y yardımcı ünsüzü, ekleşmenin gerçekleşmesine bağlı olarak yalnızca fonetik işlevli bir öge olmaktan çıkıp, ses değişiklikleri sonucunda morfolojik işlevler de kazanmıştır.

Ses değişiklikleri sonucunda; önlediği bir ünlü çatışması, eklenmelerine yardımcı olduğu, koruduğu, bağladığı ya da kaynaştırdığı iki ünlü artık olmadığına göre ve eş zamanlı (*synchronic*) (Ercilasun 2000: 133) veya üretimsel (*generative*) (Taylan 2008) dil bilgisi uyarınca Türkiye Türkçesindeki bu seslerin artık sadece fonetik işlevli ikincil ögeler olarak değil, eski (*archaic*) şekilleri düşük sıklıkla kullanılmaya devam etse de, morfolojik işlevli eklerin yapısı içinde kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu sayede eğitim-öğretimdeki bilgi ve terim kargaşasının sona erme ihtimalinin yanı sıra, imkansız olduğu halde bir fiilin ek olduğunu bildiren *ek fiil* veya *ek eylem* gibi terimler ortadan kalkmış olacak ve *bildirme eki* veya *birleşik çekim eki* terimlerinin alanı genişletilebilecek, bu yolla da dil mantığına ve dilcilik disiplinine uygun adlandırmalar ortaya konabilecektir.

Kısacası, Ercilasun'un bu sesler için önerdiği çözümlerden, biz kendisinin tercih ettiği adlandırma seçeneğini değil, yukarıdaki gerekçelerle, bu seslerin ilgili eklerin yapısı içinde değerlendirilmeleri yolunun seçilebileceğini, buna göre de Türkiye Türkçesinin ilgili eklerinin şu şekilde listelenebileceğini düşünüyoruz:

isim bildirmesi

- ögr. geçmiş zamanda isim bildirmesi ekleri: -muş/ -miş, -muş/ -müş, -ymuş/ -ymiş, -ymuş/ -ymüş
- gör. geçmiş zamanda isim bildirmesi ekleri: -dı/ -di, -du/ -dü, -tı/ -ti, -tu/ -tü, -ydı/ -ydi, -ydu/ -ydü
- şartlı isim bildirmesi ekleri: -sa/ -se, -ysa/ -yse
- zarf-fiilli isim bildirmesi ekleri: -ken, -yken

birleşik çekim

- rivayet çekimi ekleri: -mış/ -miş, -muş/ -müş, -ymış/ -ymiş, -ymuş/ -ymüş
- hikaye çekimi ekleri: -dı/ -di, -du/ -dü, -tı/ -ti, -tu/ -tü, -ydı/ -ydi, -ydu/ -ydü
- şartlı birleşik çekim ekleri: -sa/ -se, -ysa/ -yse
- zarf-fiilli birleşik çekim ekleri: -ken, -yken

isim çekimi

- birliktelik-vasıta çekimi ekleri: -la/ -le, -yla/ -yle

bağlama ekleri

- -la/ -le, -yla/ -yle

Kaynaklar

- Banguoğlu, Tahsin (1990), *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bilgin, Muhittin (2002), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Canpolat, Mustafa (1992), 'Eski Anadolu Türkçesi'ndeki Belirtme Durumu (accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine' A.Ü. *Türkoloji Dergisi*, Cilt: X, S: 1, 9-11.
- Demir, Tufan (2004), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Kurmay.
- Demir, Nurettin-Yılmaz, Emine (2005), *Türk Dili El Kitabı*, İkinci baskı, Ankara: Grafiker
- Demircan, Ömer (1977), *Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Bileşmeleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Demircan, Ömer (1996), *Türkçenin Sesdizimi*, İstanbul: Der
- Deny, Jean (1995), *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)*, Çev. Oytun Şahin, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Dilek, Figen G. (2007), 'Altay Türkçesi', *Türk Lehçeleri Grameri*, Ahmet Bican Ercilasun (ed.), Ankara: Akçağ, 1009-1084.
- Eckmann, János (1988), *Çağatayca El Kitabı*, Çev. Günay Karaağaç, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi.
- Ediskun, Haydar (2005), *Türk Dilbilgisi*, Onuncu basım, İstanbul: Remzi.
- Ekmekçi, Özden (1993), 'Türkçenin İkinci Dil Olarak Kullanımı', *VII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Haz. Kamile İmer ve N. Engin Uzun, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 53-63.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2000), 'Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses', *Hasan Eren Armağanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu
- Erdal, Marcel (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston: Brill.
- Erdem, İlhan (2008), 'Öğretmen Görüşlerine Göre Dil Bilgisi Konularının Öğretilme Güçlükleri' *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (1), Kış 2008, 85-105.
- Ergin, Muharrem (1985), *Türk Dil Bilgisi*, Onbeşinci baskı, İstanbul: Boğaziçi.
- Ergin, Muharrem (1991), *Dede Korkut Kitabı-II İndeks-Gramer*, İkinci baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1997), 'Türkçede Bağlayıcı (Yardımcı) Ses Konusu Üzerine', *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 7, Erzurum, 1-5.
- Gencan, Tahir Nejat (2001), *Dilbilgisi*, Ankara: Ayraç.
- Göksel, Aslı-Kerslake, Celia (2005), *Turkish: A Comprehensive Grammar*, London-New York: Routledge.
- Gülensoy, Tuncer (1995), *Türkçe El Kitabı*, İkinci baskı, Kayseri: Bizim Gençlik.
- Janhunen, Juha (2003), 'Proto-Mongolic', *The Mongolic Languages*, Juha Janhunen (ed), London-New York: Routledge, 1-29.
- Johanson, Lars (1998), 'The Structure of Turkic', *The Turkic Languages*, Lars Johanson-Éva Ágnes Csató (eds), London-New York: Routledge, 30-66.
- Karaörs, Metin (2005), 'Ders Kitaplarındaki Yardımcı Seslerle İlgili Bilgi Yanlıları', *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 19, 27-36.
- Kononov, Andrey Nikolayevič (1956), *Grammatika sovremennogo turetskogo literaturnogo yazıka*, Moskva-Leningrad: Akademii navk SSSR.
- Korkmaz, Zeynep (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Birinci baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Zeynep (1994), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Zeynep (2003a), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, İkinci baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Zeynep (2003b), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kornfilt, Jaklin (1997), *Turkish*, London-New York: Routledge.
- Öner, Mustafa (1996), '-matı/-meti Gerundiyumu Hakkında', *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, Ankara 1999:Türk Dil Kurumu, 833-840.
- Öner, Mustafa (1998), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Öner, Mustafa (1999), 'Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi', *Türk Dili*, S: 565, Ocak 1999, 10-18.
- Özakman, Turgut (2005), *Şu Çılgın Türkler*, İstanbul: Bilgi
- Öztürk, Rıdvan (2007), 'Özbek Türkçesi', *Türk Lehçeleri Grameri*, Ahmet Bican Ercilasun (ed.), Ankara: Akçağ, 291-354.
- Pamuk, Orhan (2002), *Kar*, İstanbul: İletişim.
- Skrıbnik, Elena (2003), 'Buryat', *The Mongolic Languages*, Juha Janhunen (ed.), London-New York: Routledge,102-128.
- Taylan, Eser E. (2008), 'Türkçede Kaynaştırma Sesleri Var mıdır?', *22. Ulusal Dilbilim Kurultayı*, 8-9 Mayıs 2008, Van. (Bildirinin basılmamış şekli yazarın kendisinden e-posta yoluyla edinilmiştir. Kendisine bu vesileyle şükranlarımızı bildirmek isteriz.)
- Tekin, Talat (2005), 'Türkçede Kaynaştırma Sesleri'. *Makaleler 3-Çağdaş Türk Dilleri*. Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir. Ankara: Grafiker.
- Thomas, Lewis-ITZKOWITZ, Norman (1986), *Elementary Turkish*, New York: Dover Publications.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1994), *Eski Türkiye Türkçesi-XV. Yüzyıl*, İstanbul: Enderun.